

AKNÁK ÉS VESZÉLYEK AZ ÁLLAMHATÁR MENTÉN

*„Egyesek ezernyi okot tudnak felhozni, hogy miért nem tudnak megtenni valamit, amit szeretnének, pedig elegendő lenne egyetlen ok is, hogy miért tudják.”
(Willis R Withney)*

Az államhatár közelében élni, határterületen dolgozni, az államhatárt átlépni különös érzés. Közvetlenül megtapasztalni az előírásoknak való megfelelés követelményét, találkozni nap, mint nap a térbeli szabadság korlátozottságával, vagy élvezni a határ közelségének, a határterület szigorúbb ellenőrzésének előnyeit (hátrányait) sajátos élményt jelent. Beszélhetünk előnyökről és hátrányokról, de ezek arányait megítélni csak konkrét időszakok összehasonlításával és azonos szempontrendszer alapján, az érdekviszonyokra is tekintettel célszerű. A részlelhajlás nélküli, alapos elemzéshez a tudományos vizsgálati módszerek segítségével, a rész és egész összefüggéseit szükséges feltárni.

A változó, globalizálódó világunkban a körülmények sodrásában haladunk és folyamatosan gyors reagálásokra kényszerülünk. A „kényszer” azt is jelenti, hogy számtalanszor nem azt tesszük, ami szervezetünk, tevékenységünk, érdekeink, jogszabályaink szerint a legcélszerűbb lenne, hanem igyekszünk azt tenni, amit az adott körülmények között tehetünk, törekedve a lehetőségek felismerésére, a mozgástér legjobb kihasználására.

Természetesen a kényszerítő körülmények is változnak az idő múlásával, sőt esetenként megszűnnek, illetve új formákat öltenek. A tudományos igényű szemlélet, a szervezet és az egyén erre irányuló törekvése, képessége szükséges ahhoz, hogy felismerjük a változást, a visszatérés, vagy a kiigazítás lehetőségét, megítéljük indokoltságát.

E tanulmányban sokak által ismert, látszólag egyszerű, de több szempontból jelentős, az államhatárral kapcsolatos probléma elemzésével foglalkozom: miért nem biztosított a magyar-horvát „D” határszakaszon a határjelek láthatósága, kinek, és milyen sérelmeket valósít meg a jelenlegi állapot, mit lehet és kell tenni, hogy az Európai Unió külső határán felszámolásra kerüljön az emberek élet- és vagyónbiztonságára is veszélyt jelentő, a nemzetközi jog elméletét és gyakorlatát sértő állapot? Az ok-okozat feltárásának és a változtatás igényének mélyebb vizsgálatára egyrészt a több mint tíz éve tartó tehetetlenség, másrészt a horvát-szlovén határon, a tisztázatlan (vitatott) határviszonyok miatt bekövetkezett határőr intézkedés súlyos nemzetközi következményének példája ösztönzött.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Szlovén-horvát incidens: Ljubljana/Brüsszel/New York. A szerdai határincidens miatt Szlovénia nem támogatja Horvátország európai uniós tagsági kérelmét – jelentette be tegnap a ljubljana-i rádióban a szlovén miniszterelnök. „Az olyan incidensek, mint amilyen szerda este történt, elfogadhatatlanok, ezért közöljük, hogy Szlovénia a továbbiakban nem nyújthat támogatást Horvátország európai uniós csatlakozásához” – mondta Anton Rop. Brüsszeli hírek szerint szlovén diplomaták uniós berkekben is offenzívát indítottak Zágráb ellen. Horvát határőrök szerdán bántalmazták és őrizetbe vették a Szlovén Néppárt (SLS) elnökét, Janez Podobnikot és több társát, akik az

1. A vizsgálandó probléma lényege

„A Pécsi Határőr Igazgatóság Horvátországgal közös államhatárán a délszláv polgárháború kitörését követően a D 1-es és D 418 számú határkövek közötti terület az államhatár közvetlen közelében aknásításra került. Az aknák telepítését az akkori jugoszláv néphadsereg és az un. szerb szabadcsapatok végezték, így a polgárháború befejezését követően az ismét felügyeletet gyakorló horvát határrendőrség szervei vázlatokkal, térképekkel, leírásokkal nem rendelkeztek, e kérdésben több esetben kérték segítségünket. Az általunk végzett vizuális felderítést követően – a teljesség igénye nélkül – a megszerzett információkat részükre folyamatosan átadtuk.

A fent megjelölt határszakaszon a jelenleg még érvényben lévő – a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar – jugoszláv államhatáron a határvonallal és a határjelek felújítására, megjelölésére, karbantartására – Egyezmény 5. cikkelyében foglaltak nem kerültek végrehajtásra az aknásítás miatt. Így a határnyiladék tisztítására, karbantartására a fokozott veszély miatt sem magyar, sem horvát oldalról nem került sor 1990 óta, ezért az eltelt időszak alatt a természetes vegetáció miatt a határnyiladék átláthatatlanná vált.”¹⁴⁷

A rövid probléma felvázolásából máris több, a körülményekre vonatkozó következtetést és kérdést fogalmazhatunk meg:

1. A veszélyhelyzet keletkezésének ideje, helye, oka, felelőse
2. A nemzetközi jogalanyiség tisztázatlansága
3. Az állam és politikai viszonyok rendezéséhez képest is elhúzódó jelleg
4. A célszerű megoldás kormányzintű, nemzetközi együttműködést igényel
5. A veszélyhelyzetre hivatkozás konzerválja a veszélyhelyzetet

A részletes vizsgálódást annak tudatában kell értelmeznünk, hogy: „A Horvát Köztársaság már több mint tíz éve független, nemzetközileg elismert ország, de ez a státusa a többi volt jugoszláv tagköztársaságnak is. A nagyszerb politika vereséget szenvedett Horvátországban, Bosznia-Hercegovinában, de magában Szerbiában is, habár a háború következményeinek valamennyien örökösei vagyunk.”¹⁴⁸

1.1. Az elválasztó államhatár, aknazár

A „vasfüggöny”¹⁴⁹ kifejezést általában leegyszerűsítve az államhatár és elsősorban a határátkelőhelyek közötti szakaszok ellenőrzésének, őrzésének és védelmének elősegítését szolgáló műszaki-technikai berendezések és eszközök összességére szokták használni. Ez az egyszerűsítés helytelen, megtévesztő, mert eredetileg Churchill politikai értelemben használta és a két világrendszer szembenállásának, versengésének minden területére vonatkoztatta.

Az elkülönülés eszközrendszere és a határellenőrzés módszertana a fizikai korlátozás részét képezte békében és háborúban. A politikai célok szolgálatától

október 3-án esedékes parlamenti választás kampányának jegyében a két ország közti határ egyik vitatott szakaszán tettek látogatást. (ÚJ SZÓ online, 2004.09.29.)

¹⁴⁷ A Pécsi Határőr Igazgatója által a BM Nemzetközi Főosztályvezető-helyettesnek felterjesztett tájékoztatóból (2004. február 12.)

¹⁴⁸ Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé. Előszó. 2003 szeptembere

¹⁴⁹Vö. Winston Churchill 1946. május 5-én Fulton városban mondott beszéde

elvonatkoztatva, az őrzés-védelmi szakmai szempontok alapján az egyik leghatékonyabb rendszerként értékelhető az „aknazár”, bár az aknamezők létesítése során több haláleset és súlyos sérülés is történhet, hasonlóan áldozatokkal járhat a hatástalanítás. „A katonák és a civil lakosok közt különbséget nem tevő gyalogság ellen irányuló aknák gyakran éppen olyan területeken robbannak, ahol a polgári lakosság a fegyveres konfliktus következményeit igyekszik felszámolni. Amennyiben ezeket az aknákat nem szállítják el, vagy semlegesítik a helyszínen, hosszú éveken át fenyegető veszély forrásai maradnak.”¹⁵⁰

1.2. A Pécsi Határőr Igazgatóság határszakaszán 1991-1994. között tapasztalt események és hatásaik¹⁵¹

A válság elmélyülésének időszakában (1991) az államhatár közelében a legsúlyosabb események, túlóldali harcok és tömegesnek tekinthető menekülés a Pécsi Határőr Igazgatóság határszakasza mentén, illetve határszakaszán fordultak elő. A szerb határszakaszon – miután annak közelében nem folytak harcok – az események jellege enyhébb megítélésű volt.

A délszláv válság és az események hatásai gyakorlati példák sokaságát adta, tervben felüli döntések, intézkedések meghozatalát igényelte és megkülönböztetett figyelem középpontjába helyezte a határőrség tevékenységét, jelentős hatással volt a jogalkotási folyamatra is.

Határrendsértések

„Határrendsértés a magyar-jugoszláv államhatáron az egyik Szerződő Fél területéről kiinduló minden olyan cselekmény vagy esemény, amely sérti, károsítja vagy veszélyezteti a másik Szerződő Felet, annak területét, illetőleg az ott tartózkodó személyeket: A határrendsértés az okai, körülményei és következményei alapján súlyos, vagy könnyebb határrendsértésnek minősíthető.”¹⁵²

Légtérsértés

1991. augusztus elseje és október tizenötödike között a pécsi igazgatóság határszakaszán tizenhárom esetben következett be felderített légtérsértés a túlóldali területről kiindulva. A berepülések általában kis magasságban, 100-150 m-től 10-15 km mélységig, 800 m-től 16 km hosszúságban történtek.

Az igazgatóság hivatásos és sorozott állománya a légtérsértéseket vizuális megfigyeléssel észlelte, azonban esetenként gondot okozott az elavult híradó technika miatt a gyors jelentés leadása. A sorállománynak problémát jelentett a géptípusok megnevezése és a magasság, sebesség értékeinek megállapítása is.

A konfliktuskezelés, megelőzés folyamatában a légtérsértések megszüntetése érdekében példaértékű, viszonylag gyors és hatékony intézkedéseket fogantatott a kormány.

¹⁵⁰ Európa az aknák ellen /<http://www.elections2004.eu.int/highlights/hu/608.html>

¹⁵¹ Pécsi Határőr Igazgatóság jelentései, nyilvántartásai alapján

¹⁵² Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Kormánya között a magyar-jugoszláv államhatáron a határrendsértések megelőzéséről és rendezéséről: 2. cikk (MNK ET 1979. évi 15. számú tvr., Hivatalos CD jogtár)

Átlövés

A túloldali határközeli harci cselekmények következtében és a megszállt horvát terület ellenőrzését végző „félkatonai” szervezethez tartozó személyek feltételezhetően provokatív, fegyelmezetlen, meggondolatlan magatartása miatt 1991. augusztus elsejétől 1993. március harmincegyedikéig tizennyolc esetben következett be felderített átlövés. Az államhatártól 100-150 m-re elhelyezkedő katonai objektumokért folytatott túloldali harcok természetes, de a magyar lakosságra, szolgálati személyekre életveszélyt jelentő következménye volt a célt tévesztett aknagránátok, harckocsi és gyalogsági fegyverek szinte megszámlálhatatlan lövedékeinek becsapódása magyar területen két kilométeres mélységig.

Öt esetben a lövedékek lakóház-tetőre, udvarra, személygépkocsiba csapódtak, két esetben járőr, három esetben polgári személyek közvetlen ijesztgetése volt a lövést leadók célja, egy esetben a határvonaltól 50 m-re magyar területen tartózkodó kóbor macskára lőttek

Az átlövések következtében személyi sérülés, vagy jelentősebb közvetlen vagyoni kár nem keletkezett, de hatásuk jelentős félelemérzetet váltott ki a helyi lakosságból, felvetette a szolgálati személyek védettségének fokozását (pl. golyóálló mellény, sisak..) és a magatartási szabályok szigorítását.

Államhatáron átható robbanás

1991. augusztus elseje és 1993. március harmincegyediké között négy esetben került megállapításra. A jugoszláv hadsereg (szerb szabadcsapatok) a Dráva kifolyás és a Duna folyó közötti határszakasz mentén 1991 őszén botlódrótos-, taposó gyalogsági, valamint harckocsi aknákat telepített, súlyosan megsértve a nemzetközi szerződésben foglaltakat, mert az aknák felrobbanásuk esetén több száz méteres sávban veszélyeztették a magyar állampolgárokat. Az aknatelepítés kihatással volt (van) a határvonal láthatóságának biztosítására, a határhoz közeli munkavégzésre, a járőrszolgálatra.

1991. október 14-én az ivándárdai őr járőre jelentette az első államhatárhoz közeli aknatelepítést. Az aknákat katonai és félkatonai alakulatok tagjai helyezték el, általában kapkodva, rendszertelenül. Az intenzív aknatelepítéssel a megszállt területet a Dráva kifolyástól a Dunáig összefüggő, de szabálytalan aknamezővel zárták le.

A szerbek leginkább a Jugoszláviában nagyszámban gyártott aknákat használták: a PMA, PMR-2A(=POMZ-2M); PROM, MRUD, TMM-1, TMA, TMRP-6 típusokat. A telepítésekről nem készültek megbízható vázlatok, feljegyzések, vagy megsemmisültek, így a mentés rendkívül nehéz és veszélyes.

Több esetben előfordult, hogy a járőrök magyar területen találtak fel nem robbant aknákat. A Magyar Honvédség tűzszerészei 1994-2000 között összesen 26 db. aknát semmisítettek meg.

Az ENSZ 1996 februárjában hatékonyan megkezdte a kaotikus állapotok felszámolását, támogatva a magyar és horvát fél szándékát a normális határ menti viszonyok mielőbbi helyre állítására.

Területsértés

Az igazgatóság határszakaszán 1991. január elseje és 1994. december harmincegyediké között 136 esetben következett be területértés. A megelőző intézkedések széleskörű végrehajtása ellenére (írásos és szóbeli tájékoztatok, fórumok, tömegkommunikációs eszközök, figyelmeztető táblák.) 1993. április huszonegyedikén két fő magyar állampolgár csigagyűjtés közben a megszállt területre áttévedt, egyikük aknára lépett és bal lábát csonkolni kellett (életét a határőröktől kapott elsősegélynyújtás mentette meg). A kisebb súlyú területértéseket, illetve a magyar területről a szerb ellenőrzésű horvát területre tévedt személyek eseteit a nemzetközi elszigeteltségből történő kilépés érdekében, politikai célok elérésére próbálták felhasználni a megszállók.

Mindösszesen háromszázhatvanhat esetben kellett tisztázni, kivizsgálni és rendezni határrendsértési és határrendi esetet négy év alatt.

A túloldali területről kiinduló súlyos határrendsértések a válság, a fegyveres konfliktus kezdeti, határközeli, aktív időszakában közvetlenül veszélyeztették a határterületen élő és dolgozó polgári lakosság és a szolgálatot teljesítő határőr állomány élet és vagyon biztonságát. Több esetben csak a határőr járőrök fegyverrel megvédeni önmérsékletének, illetve az előrelátó alegység-parancsnoki, igazgatósági és a határőrség országos vezetői szintű intézkedéseknek, döntéseknek volt köszönhető, hogy a Magyar Köztársaság nem sodródott bele fegyveres konfliktusba.

A súlyos légtérsértések, átlövések, területértések a magas szintű diplomáciai lépések eredményeként, valamint a nemzetközi békefenntartó csapatok, az EK megfigyelőinek tevékenységét követően 1993. március 31-től lényegében megszűntek. Az aknatelepítéssel előidézett veszélyeztetés jelenleg is fennáll és nem biztosítható a nyiladéktisztítás, így a határjeltek nem láthatóak a D szakaszon.

A bekövetkezett eseményeket vizsgálva megállapítható, hogy azok zömét tudatosan követték el, súlyosan megsértve a nemzetközi szerződésekben foglaltakat, bár alapvetően nem a Magyar Köztársaság ellen irányultak. A határrendsértéseket a szerb és horvát erők egyaránt elkövették, de a magyar területet és személyeket nem tekintették közvetlen célpontnak. Mindkét fél saját oldalán akarta elkötelezetté tenni országunk vezetőit, hivatalos szerveit.

1.3. Menekülők, ideiglenes védelmet kérők helyzete

1992. december harmincegyedikéig a pécsi igazgatóság működési területén 11728 fő kért ideiglenes védelmet. (Ezt követő időszakban a Határőrségnél jelentkezett személyek száma jelentéktelen, havi 4-5 fő.) A döntő többség, 9658 fő 1991-ben érkezett, ebből az őrsők határszakaszán (terepen, az ún. zöldhatáron) mindössze 382 fő. A menedéket kérők 57% -a nem rendelkezett érvényes útlevelemmel, sőt jelentős része személyes okmánnyal sem. 77%-uk nő és gyermek volt, a férfiak többsége pedig idős korú.

Menekült státuszért csak kevesen folyamodtak, helyzetüket pontosan megítélni nem tudták, de az életmentés biztonságában reménykedtek a polgárháborús viszály rövid időn belül történő rendeződésében. Igyekeztek a határmenti településekben ismerősöknél, rokonoknál elhelyezkedni, a menekülttáborokat csak a teljesen kiszolgáltatottak választották.

Kiemelt feladatként kellett végezni az elsődleges szűrés során az ország biztonságát, a határőrizetet befolyásoló információk gyűjtését, ellenőrzését, értékelését és

továbbítását az előjáró és együttműködő szervek irányába. (Nagy létszámú menekült csoportba megbújva, okmányok nélkül, legendával érkehetnek köztörvényes vagy háborús bűnözők, terroristák, diverzánsok, felderítők ill. hírszerzők.)

A polgárháború tragikus következményeinek felszámolása az élet minden területén nagy próbatétel, lelkiileg és gazdaságilag rendkívüli terheket jelent és nemzetközi támogatással is hosszú időbe telik. Az aknamentesítés nem csak az államhatár mellett jelent problémát: „Az „átnyúló” aknák jelentős része a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóságának területén található. Magyarország és Horvátország 1999. december 17-én kétoldalú megállapodást kötött arról, hogy három éven belül a horvát oldalon lévő természeti parkkal (Kopácsi rét /Kopacki Rit – Special Zoological Park and Nature Reserve/) együtt egy közös nemzeti parkot hoz létre. A Kopácsi rét (17 700 hektár a védett terület nagysága) vizes rehabilitációjának és egyben a közös nemzeti park létrehozásának egyik akadálya, hogy az ártéri erdőt rejtő Kopácsi rétre mintegy 200 000 taposóaknát telepítettek. Az aknafelszedést a horvát félnek kell megoldania, de a közös nemzeti park létrehozása érdekében a két ország közösen indult a Global Environmental Facility (GEF) nemzetközi környezetvédelmi pályázaton.”¹⁵³

2. Nemzetközi jogalanyiség helyzete, bizonytalansága, rendezetlensége

A délszláv válság magyar államhatárt érintő hatásainak vizsgálata során leginkább a fizikai tevékenységek és azok eredményei kerültek előtérbe. Kevesebbet foglalkoztunk azzal a ténnyel, hogy a horvát függetlenségi törekvéseket erőszakkal támadó „csoportosulásoknak” nem volt nemzetközi elismertsége, hivatalos jogi státusa. Az erőszak által „uralkodók” megszállóként viselkedtek, egyoldalú kinyilatkoztatásokat tettek és próbálták elismertetni az un. „Krajinai Szerb Köztársaságot”, de semmiben nem feleltek meg a nemzetközi jogalanyiség követelményeinek: „A nemzetközi jog alanya az, akit a nemzetközi jog nemzetközi jogokkal és kötelezettségekkel ruházott fel, más nemzetközi jogalanyokkal szembeni érvényesítésük nemzetközi eljárás tárgya, megsértésük nemzetközi jogi felelősséget keletkeztet, továbbá a velük kapcsolatos vitákat a nemzetközi jog szabályai szerint kell rendezni.”¹⁵⁴

Hivatalosan még az akkori Jugoszlávia sem ismerte el önálló államhatalomként a megszállt területen regnáló „intézményesített hatalmi törekvéseinek” eredményeit, bár minden eszközzel (katonákkal, „önkéntesekkel”, fegyverrel, lőszerrel, propagandával) segítséget nyújtott.

Az államiság vizsgálata és különösen a nemzetközi jogalanyiségének megállapítása illetve kizárása esetünkben azért fontos, mert térben és időben, a kifejtett tevékenységekben, pontosabban azok eredményében akaratunktól, szándékainktól függetlenül érték hatások a Magyar Köztársaságot, annak szuverenitását. Ugyanakkor a reagálásokat nem lehetett a nemzetközi szokásjog vagy az írott nemzetközi szerződések szerint megtenni.

Az elismerés a nemzetközi jog kulcsintézménye: „A szuverén államokból álló nemzetközi közösség jogrendjében, a nemzetközi jogban az elismerés és az állami akaratnyilvánítás más módjai: beleegyezés, hozzájárulás, elfogadás, továbbá ezek ellentétei:

¹⁵³ Csapody Tamás: A gyalogsági aknák Magyarországon. Országjelentés a Landmine Monitor 2000. részére, International Campaign to Ban Landmines (ICBL) megbízásából.

¹⁵⁴ Bruhács János: Nemzetközi jog I. Dialóg Campus Kiadó Bp-Pécs, 1998.

az el nem ismerés, a tiltakozás, az elutasítás kulcsszerepet töltenek be.”¹⁵⁵ A garanciát (okot) az állam saját akarata jelenti.

A jogi részletek további taglalását mellőzve is belátható, hogy a határon áttérjedő hatások forrása ismert volt, és bizonyítható, de egyben provokatív is, mert az esetleges tiltakozást „de facto” elismerésként kívánták érvényesíteni. Ezen felismerést erősíti az a tény, hogy az akna telepítéseket a megszállt terület teljes mélységében végrehajtották, így a települések elhagyásának megakadályozása, illetve azok védelme nem volt szükségszerű összefüggésben az államhatár vonalába telepített aknással.

A terület és a tér mind a nemzetközi kapcsolatok, mind a nemzetközi jog szempontjából kiemelkedő fontosságú tényező. Általános értelmezés szerint „az állam területi szuverenitása alatt álló terület és tér esetében a nemzetközi jog funkciója az államhatár jogintézményének, a területi felségjog (imperium) korlátozásainak, illetve egyes különleges helyzeteknek a szabályozása.”¹⁵⁶

Az elveknek és jogszabályoknak megfelelően a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjeltek felújítására, megjelölésére, és karbantartására vonatkozó Egyezményt Belgrádban, 1983. október 20-án írták alá a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa képviselői.¹⁵⁷

Az egyezményben foglaltak értelmében „a déli határszakaszon 1973-79 új felmérés után 1983-84-ben, majd 1988-89-ben volt felújítás. Jugoszlávia felbomlásával új államok születtek Magyarország déli határszakaszán. A határvonal szakaszolása és a határokmányok hallgatólagosan érvényben maradtak. Az A-szakasz Szlovénia, a B-, C- és D 465-ig szakasz Horvátország, a D 465-től, E-, F-szakaszok a Szerb-Montenegró államszövetség határai.”¹⁵⁸

A Magyar Köztársaság első között ismerte el a Horvát Köztársaság függetlenségét, szuverenitását. A két ország között nincs területi vita, de az utód államok még mindig nem tudtak megállapodni a hármashatár pontjaiban. Ez hatással van a magyar-horvát kapcsolatokra is, mert a vegyesbizottság 2002 ősze óta nem működik, sőt 2004-ben még műszaki szinten sincs együttműködés!¹⁵⁹

Van viszont jónak minősíthető, tartalmas és eredményes – a D határszakasz aknamentesítéssel kapcsolatos probléma kivételével - együttműködés a határrendi¹⁶⁰ kérdések rendezése területén. Szabályozottság tekintetében az alaphelyzet sokban hasonlít: a magyar jog – első sorban a Hőr. tv. – egyértelmű feladatokat fogalmaz meg, felhatalmazásokat ad, a nemzetközi jog vonatkozásában pedig a szokásjog¹⁶¹ érvényesül.

„A határőrizet a Magyar Köztársaság államhatárának rendjét sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzésére, felderítésére és megszakítására, valamint az államhatár átlépésének feltételeivel nem rendelkező személyek beutazásának és

¹⁵⁵ Bruhács János: Nemzetközi jog II. Dialóg Campus Kiadó Bp-Pécs, 1999. 53. o.

¹⁵⁶ Bruhács János: i.m. 79. o.

¹⁵⁷ Az egyezmény jóváhagyásáról szóló jegyzékváltás 1984. márc. 05-én megtörtént. Az egyezmény a 19. cikkének (1) bekezdése értelmében 1984. ápr. 04-én lépett hatályba, és az 1956. jan. 18-i egyezmény hatályát veszítette.

¹⁵⁸ Suba János: A déli határszakasz határokmányainak története. Tanulmányok a „Magyar határellenőrzés – Európai Biztonság” című konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények III. 166. o.

¹⁵⁹ Suba János: i. m. 166. o. A határszakasz új felmérése tervezve van, 1997-ben egyezmény született, parafálták, de nincs ratifikálva.

¹⁶⁰ határrend: az államhatárral kapcsolatos nemzetközi szerződésekben és jogszabályban meghatározott jogok és kötelezettségek érvényesülése Hőr. tv. 4. § (1) 8.

¹⁶¹ Az általános nemzetközi jog tipikus formája. „A nemzetközi szokás, mint a jog gyanánt elismert általános gyakorlat bizonyítéka.” Nemzetközi Bíróság Statútuma 38. cikk

kiutazásának megakadályozására irányuló tevékenységek rendszere.”¹⁶² (A fentiekben már tisztáztuk, hogy a kötelezettségeinket az állami szuverenitás keretein belül van lehetőségünk teljesíteni, erre tett ígéretet a két szomszédos fél).

A nemzetközi politika meghatározó személyiségei kezdetben Jugoszlávia egysége mellett szálltak síkra, de a Robert Badinter-féle döntőbírótság elismerte a függetlenségi törekvéseket és az alábbi döntést hozta 1991. december 7-én:

„Annak ellenére, hogy a JSZSZK mindmáig megőrizte nemzetközi jogalanyiságát, a köztársaságok kinyilvánították függetlenné válásuk szándékát.

A föderáció szerveinek összetétele, működése, legyen szó az Államelnökségről, a szövetségi kormányról, a parlament Köztársaságok és Tartományok Tanácsáról, a Szövetségi Tanácsról, az Alkotmánybíróságról vagy a szövetségi hadseregről, már nem felelnek meg a szövetségi állam normális működéséhez elengedhetetlen mércéknek.

Az erőszak alkalmazása fegyveres összetűzésekhez vezetett a föderáció alkotórészei között, ennek következményeként alig néhány hónap alatt több ezer ember vesztette életét, és az egész országban a pusztító rombolások következtében óriási anyagi károk keletkeztek. A föderáció szervei, akárcsak a köztársaságok vezetői, még az EK és az ENSZ segítségével sem voltak képesek úrrá lenni a helyzeten.

A fentieket figyelembe véve, a Döntőbírótság véleménye a következő:

- *A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság a dezintegráció folyamatában van;*
- *A köztársaságok feladata, hogy a nemzetközi jogi normák alapján határozzanak az elhaló ország jogfolytonosságáról és olyan fontos, e folyamat során minden bizonnyal felvetődő kérdésekről, mint az emberi és kisebbségi jogok;*
- *Azok a köztársaságok, amelyek nem ezt akarják, létrehozhatják saját államszövetségüket, melyben saját maguk választanák meg demokratikus intézményeiket.”¹⁶³*

A szándékok szerinti együttműködéssel nem lett volna tehát lényegi különbség az 1991-ig jól működő gyakorlathoz képest, de hiába nyilvánította ki a daytoni megegyezést követően a magyar és horvát fél is, hogy a normális határ menti viszonyokat a legrövidebb időn belül helyre állítják, az első látványos lépésre öt év elteltével kerülhetett csak sor. 1996. október 04-én megnyitásra került az udvari közúti határátkelőhely.¹⁶⁴ A normális viszonyok kialakításának nehézségét, a nemzetközi erők lehetőségeinek (vagy akaratának) korlátozottságát mutatja, hogy a beremendi közúti átkelő, csak magyar és horvát állampolgárok részére történő forgalomba helyezésére további három évet kellett várni. (1999. 12.15.)

Horvátország államisága 1998. január 15-én teljeseedett ki, ekkor szűnt meg a térség ENSZ felügyelete.

Az államhatárra vonatkozó előírások a nemzetközi közigazgatást végző erőket részleteiben nem igazán érdekelte. Számukra meghatározott fő feladatokra koncentráltak és tisztában voltak az ellenőrzés időlegességével és kivételességével.

¹⁶² A Hör.tv. 1. §-a a 2001: XXXIII. törvény 1. §-ával megállapított szöveg.

¹⁶³ Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé 376. o. (Helikon kiadó, 2003)

¹⁶⁴ A megnyitást megelőzően az ENSZ (UNTAES) felügyelete mellett, lokális aknamentesítést hajtott végre a Szlovén Zászlóalj, a Horvát Aknamentesítő Társaság (MUNGOS), a Horvát Helyi Aknatisztító Társaság. Az aknák megsemmisítéséről és a határforgalomban résztvevők biztonságának szavatolásáról hivatalos jegyzék készült. (Pécsi Határőr Igazgatóság értékelő jelentéséből)

3. A horvát államiság kiteljesedése – aknamentesítése

Horvátország 1998-ban ratifikálta a gyalogsági aknák teljes körű betiltását előíró Ottawai Egyezményt,¹⁶⁵ vállalva, hogy 2008-ig végrehajtják területük mentesítését a gyalogsági aknák tekintetében. A szándék megvan, korlátokat a tevékenység veszélyességéből fakadó speciális szakképzettség és rendkívüli költségigénye jelent. Az állami és nemzetközi támogatásokat a horvát lakosság önkéntes adakozással is igyekszik kiegészíteni

Az illetékes határellenőrzést végrehajtó horvát szervek elismerik, hogy a D határszakasz aknamentesítése, a határjelek láthatóságának biztosítása nemzetközi kötelezettség és biztonsági érdek. Az eddigi tapasztalatok alapján feltételezhetjük (megállapíthatjuk), hogy megkülönböztetett prioritást, előresorolást azonban nem tudnak (nem akarnak) adni ezen feladatnak. Ezt bizonyítja az is, hogy nem kezdeményezik a vonatkozó egyezmények megújítását, hátráltatják a Vegyesbizottság¹⁶⁶ munkáját. A gazdasági, társadalmi érdekek illetve a rendelkezésre álló anyagi forrásoknak megfelelően végrehajtott, határközeli mentesítésekről tájékoztatták a magyar felet

A magyar-horvát nemzetközi kapcsolatok fejlesztésére mindkét fél, minden szinten, őszintén törekszik. Horvátország euró-atlanti kapcsolatrendszerének bővítésében több szempontból Magyarországnak meghatározó szerepe van. A bilaterális szerződések megkötéséhez, megújításához kölcsönös, egyidejű akaratra, egyeztetett programra, érdekezésre és teljesítési képességekre van szükség. A helyi és területi szintű nemzetközi együttműködésben a hatáskörök szigorúan behatároltak, korlátozottak, elsősorban a végrehajtásra vonatkoznak. A végrehajtás során szerzett információk, tapasztalatok hatékony gyűjtése, elemzése, a változások és a változtatások igényének időben történő észlelése, javaslatok felterjesztése viszont a jövő és a haladás záloga.

4. Magyar államiság felelőssége – kezdeményezési kötelezettség

Az államok felelőségét a nemzetközi jogban nem egyszerű értelmezni: „...ha teljesen nem is hiányzik a nemzetközi jogból a nemzetközi jogsértések szankcionálása, ennek mechanizmusa és eszközei nagyon korlátozottak, a felelősségi szabályok hatékonysága igen gyenge... a nemzetközi felelősség szabályai főleg barátságos alkalmazásra alkalmasak, ahol a felelőséggel kapcsolatos viták alku, azaz kompromisszumok segítségével oldódnak meg, és ahol az államok jogi egyenlőségét fokozott mértékben háttérbe szorítja a tényleges egyenlőtlenségük.”¹⁶⁷

A magyar-horvát államhatár D határszakaszán kialakult helyzet nem felel meg sem a nemzetközi, sem a magyar jog előírásainak. A jogsértő magatartást elkövetők nem rendelkeztek nemzetközi jogi státusszal, nem volt elismert államiságuk, időleges, fizikai hatalmuk, területiségük és térbeliségük pedig megszűnt.

¹⁶⁵ A civil társadalmi szervezetek felhívására 1997 decemberében 122 ország írta alá az Ottawai Egyezményt. Az azóta eltelt idő alatt több mint 30 millió aknát kitevő készleteket semmisítettek meg az egyezményhez csatlakozó országok. Kb. 65 ország lakossága van az aknaveszélynek kitéve. A nemzetközi becslések évről évre 15-20000 közé teszik a taposóaknák további áldozatainak számát. (Európa az aknák ellen, www.elections2004.eu.int)

¹⁶⁶ Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére és karbantartására (Belgrád, 1983. 10. 20.)

¹⁶⁷ Bruhács János: Nemzetközi Jog I. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 1999. 171. o.

Annak ellenére, hogy több éve helyre állt a szomszédos államok szuverenitása, és a korábban érvényben lévő szerződéseket jogfolytonosnak ismerték el, a jogsértő állapot nem került felszámolásra:

- a határjelek felújítása, karbantartása nem került végrehajtásra¹⁶⁸
- a határjelek láthatósága, a határnyiladék tisztítása nem biztosított¹⁶⁹
- a határvonalhoz közel telepített aknák veszélyeztetik a MK területét¹⁷⁰

Az ok-okozati vizsgálatban elfogadható válasz volt, hogy életveszélyes, nem biztonságos a határvonal közeli tevékenység, tehát a nyiladéktisztítást nem szabad végrehajtani. Amíg nem volt nemzetközileg elismert partner elfogadható volt, hogy nincs törekvés közös tevékenységre.

Ahogy a bevezetőben hangsúlyoztam a változás meghatározó diktátumát, fel kell tenni a kérdést, jók-e még a korábbi válaszaink.

Különösebb indoklás nélkül is belátható, hogy a körülményekben jelentős változások történtek, ezért újra kell fogalmaznunk a kérdéseket és válaszokat. Meddig engedhető meg, hogy az Európai Unió külső határszakaszán tisztázatlan, szabályozatlan, emberéletre veszélyes helyzet legyen? Elfogadható-e a veszélyre való hivatkozás, amikor több tucat aknamentesítésre szakosodott vállalkozás dolgozik megrendelésre? (Meg kell említeni, hogy a magyar tűzszerészek békemisszióban jelentős területeket mentesítettek külföldön). Gondoltunk-e arra, hogy, ha Horvátország teljesíti saját területének mentesítését a határvonal közelében, akkor a magyar nyiladék tisztítása előtt át kell vizsgáltatni a területet, de már kevesebb esély illetve indok lesz támogatás igénylésére.¹⁷¹ (A Honvédelmi Minisztérium 2001-ben a NATO Partnerség a békéért (PfP) Trust Fund program keretében a kanadai-ukrán projekt megvalósításához, vagyis a több mint 400.000 db ukrán gyalogság elleni akna megsemmisítéséhez 15 millió forintos támogatást adott. A HM 10 millió forinttal támogatta 2001-ben az Albánia és Kanada által vezetett projektet, a Külügyminisztérium 2002-ben 30.000 USA dollár támogatást adott az olasz (Miláno) Emergency- Life Support for Civilian War Victims nevű civil szervezetnek).¹⁷²

A fenti példákat az ellentmondásosság hangsúlyosabbá tételének szándékával említettem meg, mert esetenként normál viszonyok között is nehéz az anyagi feltételeket biztosítani a feladathoz. Jelen esetben sem az a kérdés, hogy technológiailag végrehajtható-e a D határszakasz rendbetétele, hanem az hogy milyen finanszírozással, mikor, kik hajtják végre. A magyar jogszabályi előírásokon túl, ha elfogadjuk a nemzetközi szokásjog alapján hatályos Egyezmény¹⁷³ 7. cikkben foglaltakat, akkor „A határvonal és a határjelek megjelölésének, felújításának és karbantartásának kötelezettségei, valamint az ezzel járó költségek a Szerződő felek között a következők szerint oszlanak meg: - a B, D és F határszakaszon a Magyar Köztársaságot terhelik.”

¹⁶⁸ Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére és karbantartására (Belgrád, 1983. 10. 20.) 4. cikk

¹⁶⁹ Egyezmény 5. cikk, Hór. tv. 5.§. (1); 22.§. e, f,

¹⁷⁰ MNK ET 1979. évi 15. tvr.

¹⁷¹ Az EU Tanács és a Parlament 2002-től 2009-ig terjedő időszakban 140 millió eurós költségvetést különített el, kizárólag a gyalogsági aknák elleni küzdelemre.

¹⁷² Csapody Tamás: Aknák Magyarországon <http://bocs.hu>

¹⁷³ Egyezmény a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Képviselőházának Végrehajtó Tanácsa között a magyar-jugoszláv államhatáron a határvonal és a határjelek felújítására, megjelölésére és karbantartására (Belgrád, 1983. 10. 20.)

5. Összegzésként ajánlások

A magyar-horvát határszakaszra vonatkozó egyezményeket célszerű áttekinteni illetve az átdolgozási, tárgyalási, parafálási és ratifikálási folyamatokat felgyorsítani, különös tekintettel Horvátországnak az Európai Unióhoz történő csatlakozási szándékára és tárgyalási folyamatára.

A D határszakasz vonatkozásában Magyarországot terhelő kötelezettségek teljesítését a horvát aknamentesítéssel célszerű összehangolni, és közös pályázattal, európai uniós támogatással mielőbb megkezdeni.

A nemzetközi és hazai támogatás elnyerése érdekében szükséges a széleskörű felvilágosító és propaganda tevékenység tervszerű, összehangolt végrehajtása.